

Jože Pogačnik: Kulturni pomen Slomškovega dela

(Maribor: Obzorja, 1991).

Jože Pogačnik že v Uvodu ovrednoti delo Antona Martina Slomška kot epohalno kulturološko iniciativo in sledi Kidričevi primerjavi škofa Slomška s Cirilom in Metodom, saj se je prav ob njima začela razvijati ne le pismenost, marveč tudi regionalna zavest.

Ker je bil škof Slomšek tesno "zraščan z družbenopolitičnimi in kulturološkimi dejstvi dobe", ga v drugem poglavju (Zgodovinske določnice) postavi v čas in zgodovinski trenutek.

Pogačnik pravzaprav na kratko oriše vse pomembnejše mejnike preteklega stoletja, tri avstrijske cesarje, Mettemichov in Bachov absolutizem, marčno rev olucijo, nastanek modernega kapitalizma in liberalizma, cerkveni konkorat iz leta 1855 ter gospodarske in politične razmere na Slovenskem. Treba paje omeniti, da se škofova osebnost v široko opisanem obdobju nekako izgubi.

Slomška prikaže kot kulturnega dejavnika šele v tretjem poglavju (Slovenski narod in njegov jezik). Pred tem oriše osnovne probleme slovenskih slovničarjev ter slovensko abecedno vojno. Slomšek naj bi po Pogačniku sledil sv. Izidorju Seviljskemu, ki je trdil, daje za izobraženca sramota, če ne zna jezika naroda, pri katerem si služi kruh. Nato opiše njegovo držo ob abecedni vojni in pomen Slomškove zavrnitve lokalne, štajerske dajnice ter vrnitve k bohoričici. Posveti se tudi njegovemu skoraj teološkemu odnosu do jezika in besede, ki je "narimenitnejši ino narveči dar milosti božje". V tem okviru nam predstavi pomembno pridigo, ki jo je imel na binkošni dan leta 1834. V njej seje dotaknil celo pojma naroda, naslonil pa seje na Tomaža Akvinskega, ki je ločU dve domovini: tisto, ki skrbi za blagor državljanov, in tisto, ki nam je dala življenje.

Dolžnost spoštovanja jezika in naroda izvira po Slomšku (a) iz **spoštljivosti**, saj je razdelitev

človeštva v narode nasledek naravne volje, ki odkriva božjo voljo, (b) iz **ljubezni**, ker je z jezikom in tradicijo v narod vtisnjen kod, po katerem je vsakdo specificum in unicum, ter iz (c) **pravičnosti**, ker je treba sprejeti naravni zakon, po katerem gre ljubezni do domovine prednost pred drugimi vrlinami.

Četrto poglavje (Slovstveni model) govori o Slomškovi koncepciji proze in njegovi lastni literarni produkciji. Pod pojmom model razume Pogačnik način pisanja oz. ideološko in strukturno vzorovanje pri Krištofu Schmidu, čigar besedila, vezana na verske norme, so dajala pri nas podlago za zgodbe z naukom, njim nasprotno pa so bile zgodbe z domišljjskimi zapleti.

Sodobni čas je vse bolj težil v slovstveno laicizacijo in tako seje morala tudi arhetipska struktura, z biblijsko idejno-estetskimi izhodišči, prilagoditi novi doživljajski usmerjenosti. Ta premik je privedel, po Pogačniku, do Cigleijeve prve slovenske povesti. Ob tej točki so se zaustavila tudi Slomškova prizadevanja za pripovedno prozo.

Da bi Jože Pogačnik določil temeljne prvine in izvor Slomškovih otroških "prijetnih pripovedi", primerja Schmidove *Bisere v puščavi* in S lomškovo besedilo *Kdo je večji divjak*. V obeh zgodbah je dogodek postavljen v oddaljen svet, v njih je obilno moraliziranje; idealizacija junakov ni epska, marveč abstraktno polemična in patetična, avtor paje pridigar in strog sodnik. Didaktična ali retorična sredstva so v funkciji zgleda.

V Slomškovi liriki pa se v primerjavi s prozo, ki ostaja na ravni razsvetljskega pripovednega koncepta, kaže celo razkol med idealom in resničnostjo, saj opisuje npr. izpraznjeni, na glavo obrnjeni svet - "mundus inversus". Toda pesnik se v glavnem poji iz domoljubja in priložnostnega navdiha. Zanj najznačilnejša je *Veseli hribček* iz leta 1833, blagolglasna štirivrstičnica v ritmu "go-

renjske poskočnice", ki vzbuja preprosto veselje do življenja.

Peto poglavje je posvečeno Slomškovi pobudi v šolstvu. Pogačnik se sprehodi po slovenski šolski zgodovini, opiše "boj zoper škodljivi duh časa" pred letom 1848, narahlo omeni Slomškovo navdušenje nad konkordatom iz leta 1855, opiše raven slovenščine ter uveljavljanje izhodišč nove humanistike v naših gimnazijah. Pogačnik tudi ne skopari s prikazom katoliške kritike modernega izobraževalnega sistema.

Slomšek ima predvsem pomembno vlogo pri zamisli osnovne šole na kmetih, ki naj bi bila ob nedeljah ter v dostopni materinščini. Takšna šola naj bi izoblikovala vernika, državljana in delavca. Slomškova *Blažena Nežica v nedeljski šoli* je prinesla precej več gradiva kot uradni učbeniki za osnovne šole.

Potem razglablja Pogačnik o Slomškovi pastori-zacijski dejavnosti in o njegovem odnosu do politike vatikanske kurije. Anton Martin Slomšek vsaj do leta 1848 ni sledil negativnemu vatikanskemu stališču do uveljavljanja nacije, povsem pa je sprejel idejo o škodljivosti modernizma. Velik pomen namenja Pogačnik spisu *Kaj pred vsem storiti dušnim pastirjem v naših dneh*, kjer se škof spušča v svet kot zdravnik in analizira "krivi razumek slobode".

S posebnim žarom emocionalne narave se je Slomšek posvetil ideji verske prenovе. Jedro tega naziranja je kratki tekst iz leta 1854, *Opomba*. V njej primeja človeško življenje s potovanjem, na katero je treba iti z "dobro šolo za življenje", ki jo morajo osvetljevati moralna načela krščanstva. Nato Pogačnik našteje še tri ravni njegove pastoralne pedagogike: pastoralna dejavnost ne sme biti "golo nabožnikovanje", neizobraženi imajo več srca kot uma in jim je zato lažje najti pot skozi srca do razuma; zadnja raven je povezana z mejami narodnega čustvovanja.

V sedmem poglavju se Pogačnik zazre v obdobje čitalništva in v ozračje, ki je leta 1851 podnetilo Slomška, da je sestavil *oklic Društva za izdavanje in razširjevanje dobrih bukvic*. Šele ko se je osem let kasneje preimenovalo v Društvo svetega Mohorja in postalo cerkvena bratovščina, se je po Pogačniku začel družbin prodor na podeželje, ki gajekulturno dvigala in učila. Slomšekja namreč

želel doseči homogenizacijo slovenskega naroda prav s kulturo.

V predzadnjem poglavju nam avtor predstavi Slomškovo kultumopolitično delovanje. Ključ za razumevanje tega je škofovo pastirsko pismo iz leta 1848, kjer sicer obsoja zahteve kmetov, a soglašajo, da sta tlaka in desetina pretežki in preveliki. Tovrstno delovanje primerja Pogačnik s protestantsko doktrino in z njenim odnosom do kmečkih uporov. S tako metodo je ugotovil precejšen Trubarjev odmik od Martina Luthra, ki je klical, naj se upori zaduše s krvjo, Trubar pa je skušal uskladiti svoje blažje stališče z življenjsko demokratičnostjo.

Po Pogačniku ni zanemarljiva niti škofova ekumenska dejavnost, ki je vezana predvsem na ustanovitev bratovščine sv. Cirila in Metoda. S prenosom sedeža levantinske škofije iz Šentandrea v Maribor je izoblikoval drugo slovensko metropolo, rešil ta del Slovenije pred neizogibno germanizacijo, skratka, bil je začetnik procesov, ki jih je kasneje končal general Maister.

Pogačnikov *Kulturni pomen Slomškovega dela* je interdisciplinarno delo, saj posega po slovenski zgodovini, razvoju šolstva in čitalništva na Slovenskem, pa tudi po obči zgodovini Cerkve in primerjalnemu raziskovanju krščanskih doktrin. Čeprav je sam zapisal, da ni želel ustvariti klasične monografije, je vendar napisal podroben prikaz dobe vizij, idej in vpliva le-teh na škofa Antona Martina Slomška. Posebej kaže omeniti poglavje, kjer razglablja o pisateljevem slovstvu. Z analizo lirike je dokazal celo nekaj romantičnih elementov v nekaterih pesmih, medtem ko je nekoliko zapostavil razsvetljenski in predromantični okvir Slomškovega pisanja.

Nekolikanj manj izvirno se zdi avtorjevo razpravljanje o Slomškovem šolskem delovanju. V tem sklopu pogrešamo obširnejšo obravnavo Blažeta ino Nežice ter omembo in nadrobnejšo razjasnitev vezi med Slomškom in tedanjim avstrijskim šolskim ministrom, grofom Thunom.

Ob praznovanju 130. obletnice Slomškove smrti je nastalo več del, posvečenih prvemu mariborskemu škofu. Pogačnikova knjiga je izvrstno literarno in kulturološko dopolnilo Zavrnikovi in Habjanovi biografiji, pa tudi interpretacijski dodatek *Slomškovega berila* Mohorjeve založbe.

Tone Smolej
Ljubljana